

УДК 341.01

**МІЖНАРОДНИЙ ПРАВОПОРЯДОК: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ
У ДОСЛІДЖЕННЯХ ПРАВОВОГО ЯВИЩА
(ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ)**

**INTERNATIONAL LEGAL ORDER: CURRENT DEVELOPMENTS
OF LEGAL PHENOMENA (THEORETICAL ASPECTS)**

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ ПРАВОПОРЯДОК: СОВРЕМЕННЫЕ
ТЕНДЕНЦИИ В ИССЛЕДОВАНИИ ПРАВОВОГО ЯВЛЕНИЯ
(ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ)**

Забара І. М.

Кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. E-mail: izbr@ukr.net

Zabara I. M.

PhD (Law) Associate Professor of the Department of International Law of the Institute of International Relations Taras Shevchenko National University of Kyiv. E-mail: izbr@ukr.net

Забара И. Н.

Кандидат юридических наук, доцент кафедры международного права Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко. E-mail: izbr@ukr.net

Анотація. У статті розглядаються теоретичні аспекти з проблематики міжнародного правопорядку. Автор характеризує феномен міжнародного правопорядку, виходячи з концептуальних поглядів представників сучасної української школи міжнародного права. Автор розглядає сучасні тенденції у дослідженнях міжнародного правопорядку та узагальнює доктринальні міжнародно-правові погляди, що визначають і сприяють формуванню сучасного міжнародного правопорядку. Автор визначає кілька принципових напрямків розвитку міжнародного правопорядку.

Перший напрямок відображає галузеву спрямованість досліджень. Автор зазначає, що в рамках цього напрямку досліджувались питання правової основи міжнародного правопорядку у певних галузях міжнародного права; концептуальних аспектів становлення міжнародного правопорядку у певній галузі міжнародного права; проблеми співвідношення принципів міжнародного права і принципів міжнародного правопорядку; ролі міжнародного права та його суб'єктів у становленні міжнародного правопорядку у певних галузях.

У рамках цього напрямку були визначені і досліджені засади міжнародного правопорядку у просторовій (космічній, морській) сфері міжнародного права, а також у окремих актуальних напрямках діяльності суб'єктів міжнародного права.

Другий напрямок відображає регіональну спрямованість розвитку досліджень міжнародного правопорядку. Автор зазначає, що в рамках цього напрямку досліджувались питання загальнотеоретичних засад становлення і розвитку регіональних правопорядків; особливості становлення і розвитку окремих регіональних правопорядків; вплив регіонального правопорядку на трансформацію національних правопорядків окремих держав.

У рамках цього напрямку виокремлюється тематика, яка охоплює європейський правопорядок, азійський правопорядок, африканський правопорядок, американський правопорядок та інші типи правопорядку.

Ключові слова: міжнародний правопорядок, міжнародні правовідносини, міжнародно-правове регулювання, міжнародне право, доктрина.

Abstract. *The article deals with the theoretical aspects of the key issues of international legal order. The author describes the phenomenon of international legal order based on conceptual views of representatives of modern Ukrainian school of international law. The author examines and summarizes the international legal doctrinal views which define and determine the formation of modern international legal order.*

The author identifies several fundamental areas of international legal order.

The first line shows the sectoral focus of research. The author notes that in this line of questions explored the legal basis of international legal order in certain areas of international law; conceptual aspects of formation of international legal order in a particular area of international law; the relationship between the principles of international law and the principles of international legal order; the role of international law and its subjects in the development of international law in certain areas.

Within this framework have been identified and studied the principles of international legal order in the spatial (space, sea) branches of international law, and in some areas the actual activities of international law.

The second trend reflects the regional focus of research of international legal order. The author notes that within the area studied questions of general principles of formation and development of regional order; especially the formation and development of some regional order; regional impact of law enforcement on the national transformation of individual states.

Within this framework singled out themes, covering the European legal order, Asian international legal order, African legal order, American legal order and other types of international legal order.

Key words: *international legal order, international legal relations, international legal regulation, international law, doctrine.*

Аннотация. *В статье рассматриваются теоретические аспекты по проблематике международного правопорядка. Автор характеризует феномен международного правопорядка исходя из концептуальных взглядов представителей современной украинской школы международного права. Автор рассматривает современные тенденции в исследованиях международного правопорядка и обобщает доктринальные международно-правовые взгляды, которые определяют и способствуют формированию современного международного правопорядка. Автор указывает на несколько принципиальных направлений развития международного правопорядка.*

Первое направление отражает отраслевую направленность исследований. Автор указывает, что в рамках этого направления исследовались вопросы правовой основы международного правопорядка в определенных отраслях международного права; концептуальных аспектов становления международного правопорядка в определенных отраслях международного права; проблемы соотношения принципов международного права и принципов международного правопорядка; роли международного права и его субъектов в становлении международного права.

В рамках этого направления были определены и исследованы: основы международного правопорядка в пространственной (космической, морской) сфере международного

права. *И, кроме того, в отдельных актуальных направлениях деятельности субъектов международного права.*

Второе направление отражает региональную направленность развития исследований международного правопорядка. Автор указывает, что в рамках этого направления исследовались вопросы общетеоретических основ становления и развития региональных правопорядков; особенностей становления и развития отдельных региональных правопорядков; влияние регионального правопорядка на трансформацию национальных правопорядков отдельных государств.

В рамках этого направления выделяется тематика, которая охватывает европейский правопорядок, азиатский правопорядок, африканский правопорядок, американский правопорядок и другие типы правопорядков.

Ключевые слова: *международный правопорядок, международные правоотношения, международно-правовое регулирование, международное право, доктрина.*

Постановка проблеми. Проблематика міжнародного правопорядку досить тривалий час викликає значний інтерес у представників доктрини міжнародного права, що свідчить про її актуальність. В той же час, різноманітність поглядів на сам міжнародний правопорядок, а також на його засади, принципи, цілі, функції, структуру та інші важливі аспекти – тільки підкреслює неоднозначність його сприйняття і надає підґрунтя для дискусій. Така значна увага до цього питання викликана не тільки теоретичними інтересами науки міжнародного права, але й намаганням практики враховувати сучасні тенденції, зрозуміти їх наслідки і перспективи.

Питання щодо сучасних тенденцій у дослідженнях правового явища, яким виступає міжнародний правопорядок, виступає в якості ключового для розуміння існуючого міжнародного правопорядку і, одночасно, як одне із складних та спірних теоретичних питань. Його дослідження ускладнено не тільки природою самого феномену міжнародного правопорядку, але й різноманітними науковими поглядами і підходами, висловленими дослідниками, що характеризують його з позицій системи, структури, моделі, процесу, стану або результату. Усе це утворює доволі строкату картину. На цьому тлі, складність визначення сучасних тенденцій розвитку міжнародного правопорядку і необхідність їх врахування при розгляді його проблематики власне і обумовлює інтерес до цієї проблеми.

Мета статті – дослідження сучасних тенденцій у розвитку міжнародного правопорядку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. свідчить про те, що коло тематичних питань щодо міжнародного правопорядку, висловлених у роботах Ф. Ван Асбека, М. О. Баймуратова, В. Г. Буткевича, В. А. Василенка, П. Веїла, М. Віраллі, В. Н. Денісова, Д. Деттера, В. І. Євінтова, М. І. Лазарева, І. І. Лукашука, В. Мак Клура, А. П. Мовчана, Н. Мослера, Р. Паунда, Н. Є. Тюріної, Е. Хирша, Б. Ченга, С. В. Черніченка, І. К. Шаова та багатьох інших, є доволі широким. Серед розглянутих авторами питань є різні теоретичні аспекти проблематики міжнародного правопорядку.

Разом з тим, визначення природи феномену, яким виступає міжнародний правопорядок, потребує на сучасному етапі розвитку теорії міжнародного права вже не стільки визначення його самого та його окремих аспектів, що надають можливість його комплексного бачення і розуміння.

У контексті сучасних теоретичних досліджень постають питання і щодо тенденцій (напрямків) розвитку міжнародного правопорядку. В цій роботі, враховуючи широкий спектр наукових поглядів на міжнародний правопорядок, вважаємо за доцільне дотримуватись концептуального підходу представників сучасної української школи міжнародного

права, звісно, з урахуванням наукових позицій представників інших шкіл міжнародного права. Отже, виходитимемо з тієї позиції, що «міжнародний правопорядок – це стан фактичної впорядкованості міжнародних відносин, який відображає реальне, практичне здійснення вимог міжнародної законності та міжнародного права» [1, с. 540], [2, с. 249].

Виклад основного матеріалу дослідження. У наукових працях останніх десятиліть виокремлюються кілька різних напрямків, що характеризують дослідження міжнародного правопорядку з позицій окремого багатогранного правового явища.

Автори, дотримуючись певних правових традицій у викладенні матеріалу, у тій чи іншій мірі розглядаючи його окремі аспекти, визначили їх певне коло яке, у контексті питання щодо сучасних тенденцій розвитку, надає міжнародному правопорядку характеристики, умовно кажучи, «галузевого» («тематичного»), «функціонального») та «територіального» («географічного») спрямування. Досліджуючи і узагальнюючи ці наукові підходи варто зазначити наступне.

Перший напрямок, що відображає галузеву спрямованість досліджень, почав формуватись з другої половини сімдесятих років двадцятого сторіччя.

Характерною рисою цього напряму стало те, що дослідження, які здійснювались у його руслі, послідовно охоплювали правовідносини за «тематичною» і «функціональною», і у решті решт – галузевою ознакою. Це було викликано кількома причинами, зокрема (а) поступовим формуванням у цей період багатьох міжнародних міждержавних правовідносин, (б) переважно багатосторонніх і, що важливо, (в) на універсальному рівні. З часом, це власне і дало змогу дослідникам виокремити сформовані протягом тривалого періоду сталі правовідносини у окремих галузях міжнародного права і визначити стан їх фактичної впорядкованості. У результаті, з'явилась можливість, принаймні теоретично, говорити про вивчення міжнародного правопорядку у певних галузях.

У наукових дослідженнях, серед актуальних і принципових, виступила низка питань, а саме:

- правової основи міжнародного правопорядку у певних галузях міжнародного права;
- концептуальних (базових) аспектів становлення міжнародного правопорядку у певній галузі міжнародного права (зокрема, його понятійних, елементних, функціональних характеристик);
- проблеми співвідношення принципів (певної) галузі міжнародного права і принципів міжнародного правопорядку у (певній) галузі міжнародного права;
- ролі міжнародного права (загалом) і галузі міжнародного права (зокрема) у становленні міжнародного правопорядку у (певній) галузі міжнародного права;
- ролі суб'єктів міжнародного права у становленні міжнародного правопорядку у (певній) галузі міжнародного права.

Так, були визначені і досліджені засади міжнародного правопорядку у просторовій (космічній, морській) сферах міжнародного права, а також у окремих актуальних напрямках діяльності суб'єктів міжнародного права. Спочатку наукові дослідження у цьому напрямку почали зосереджуватись на окремих питаннях міжнародного правопорядку у космосі [3], правопорядку у Світовому океані [4], міжнародного правопорядку при захисті прав людини і основних свобод [5], підтримці правопорядку і боротьбі з міжнародними злочинами [6], правопорядку в області інформації и комунікації [7], а також на питаннях підтримки міжнародного правопорядку міжнародними універсальними інституціями [8; 9].

Сучасний розвиток досліджень у цьому напрямку значно розширюється. Це позначається і на особливостях термінології у сучасній науковій літературі і практиці. Починаючи з другої половини восьмидесятих років намітилась тенденція до визначення і використання назв галузевих напрямків у дослідженнях міжнародного правопорядку. Наприклад, міжнародний економічний правопорядок [10; 11], міжнародний гуманітарний правопорядок, міжнародний енергетичний правопорядок [12], міжнародний інформаційний правопорядок та ін.

Таке різноманіття, на нашу думку, (1) вказує на спрямованість його галузевих наукових напрямків, що досліджуються саме за цією проблематикою, а також (2) відображається на загальному стані розробки тематики міжнародного правопорядку.

Другий напрямок, що відображає регіональну спрямованість розвитку досліджень міжнародного правопорядку, почав послідовно формуватись з часу утворення регіональних інтеграційних утворень.

Послідовна поява нових міжнародних правопорядків неуніверсального характеру, що розглядається у якості тенденції, яка посилюється, пояснюється глибокою економічною інтеграцією держав, що призводить до виникнення такого феномену міжнародно-правової реальності, як регіональний правопорядок [13, с. 14].

Виокремлення цього напрямку – дослідження типів регіональних правопорядків – пов'язується із процесами фрагментації міжнародного права, розвитком регіональних систем права та їх поступовим виокремленням в рамках універсального міжнародного правопорядку.

До цього варто додати те, що виокремлення і розвиток цієї наукової тематики ґрунтується на тій теоретичній позиції, згідно з якою – сталість, незмінність і стійкість регіональних правопорядків забезпечують міцність універсального правопорядку. У доктрині звертається увага та те, що «міжнародний правопорядок відзначається тим більшою стабільністю та міццю, чим більш упорядкованими і сталими є його регіональні структури» [1, с. 547].

Відокремленість регіональних правопорядків розглядається у даному випадку як чинник, що відіграє позитивну роль для універсального правопорядку (на відміну від умов встановлення і існування міжнародної універсальної і регіональної законності).

У наукових дослідженнях цього напрямку, серед актуальних і принципових, виступила наступна низка питань:

- загальнотеоретичні засади становлення і розвитку регіональних правопорядків;
- особливості становлення і розвитку окремих регіональних правопорядків (наприклад, європейського правопорядку як регіонального правопорядку);
- корелятивний зв'язок категорії регіонального правопорядку з іншими правовими категоріями (наприклад, співвідношення категорії «європейський правопорядок» з категоріями «верховенство права», «правова держава», «громадянське суспільство», «європейська правова система», «європейське праворозуміння», «європейська правосвідомість», «європейська правова культура», «європейський правовий простір» [13, с. 9–12] та ін.);
- вплив регіонального правопорядку на трансформацію національних правопорядків окремих держав (наприклад «вплив європейського правопорядку на трансформацію правопорядку України в контексті європейської інтеграції» [13, с. 12–13] та ін.).

Характерною рисою цього напрямку наукових досліджень є те, що у доктрині виокремлюється його тематика, яка, власне – у межах універсального правопорядку – охоплює європейський правопорядок, азійський правопорядок, африканський правопорядок, американський правопорядок та інші типи правопорядку [1, с. 547].

Деякі автори звертають увагу, виокремлюють і досліджують навіть питання окремого міжрегіонального правопорядку. Зокрема, мова йде про євразійський правопорядок, його особливості і проблеми [14; 15].

Сучасний розвиток досліджень у цьому напрямку спрямовується на вивченні особливостей правопорядків саме як регіональних, а також виявленні їх впливів на міжнародний та національні правопорядки держав. У зв'язку із цим зауважимо, що одним із таких, що широко досліджуються в науці міжнародного права, виступає європейський правопорядок [16, с. 218–220].

Імовірним третім напрямком (разом із «галузевим» і «регіональним»), на нашу думку, виступає напрямок, що відображає «хронологічну» спрямованість досліджень міжнародного правопорядку. Іншими словами, йдеться про дослідження питання послідовного (за періодами, етапами) становлення і розвитку міжнародного правопорядку, як правового явища.

Теоретично можливо припустити, що йдеться, зокрема, про наступне:

- (а) послідовність становлення і розвитку універсального міжнародного правопорядку;
- (б) послідовність становлення і розвитку правопорядку у певній галузі міжнародного права;
- (в) послідовність становлення і розвитку правопорядку у певному регіоні.

Зауважимо, що питання періодизації міжнародного правопорядку не були предметом спеціальних наукових досліджень. Разом з тим, в наукових роботах до нього звертались, характеризуючи окремі аспекти міжнародного правопорядку.

Не дивлячись на те, що міжнародне право виступає основою правопорядку і його періодизація мала б відігравати основну роль, у доктрині було висловлено декілька відмінних поглядів.

Загальним у таких поглядах на питання періодизації міжнародного правопорядку є виокремлення кількох періодів, які автори умовно виокремлюють за значущими, на їх думку, критеріями.

Особливістю у таких поглядах є те, що автори в основу поділу на окремі (відмінні) періоди покладають в якості критеріїв, доволі різні за природою ознаки або принципи. Зокрема, в основу поділу на окремі періоди були покладені:

- показники правомірної діяльності суб'єктів міжнародного права, що виступили основою для розмежування періодів за окремими значимими подіями (Н. Є. Тюріна) [17, с. 21–23];
- ідеї справедливості і безпеки, що стали підставою відмежування окремих визначених періодів (І. І. Лукашук) [18, с. 76–77];
- історичні події, що значним чином вплинули на розвиток міжнародного права (А. І. Дмитрієв) [19].

Зазначимо, що висловлені авторські погляди можна вважати за умовні теоретичні конструкції для характеристики питання періодизації міжнародного правопорядку. Розбіжності у поглядах не додають єдності у питанні визначення і розуміння періодизації міжнародного правопорядку. Разом з тим відмітимо, що усі зазначені автори окремо виділяють один період – «міжнародний правопорядок епохи ООН» і надають йому власну відповідну характеристику.

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити наступне:

- у наукових працях останніх десятиліть виокремлюються кілька різних напрямків, що характеризують дослідження міжнародного правопорядку з позицій окремого багатогранного правового явища;

- перший напрямок відображає галузеву спрямованість досліджень; у рамках цього напрямку були визначені і досліджені засади міжнародного правопорядку у просторовій сферах міжнародного права, а також у окремих актуальних напрямках діяльності суб'єктів міжнародного права;
- другий напрямок відображає регіональну спрямованість розвитку досліджень міжнародного правопорядку; у рамках цього напрямку виокремлюється тематика, яка охоплює питання загальнотеоретичних засад становлення і розвитку регіональних правопорядків; особливості становлення і розвитку окремих регіональних правопорядків; вплив регіонального правопорядку на трансформацію національних правопорядків окремих держав.

Список використаних джерел

1. Міжнародне право. Основи теорії: підручник / за ред. В. Г. Буткевича. – К.: Либідь, 2002. – 608 с.
2. Правопорядок міжнародний / Задорожній О. В. // Українська дипломатична енциклопедія: у 5-ти т. – Х.: Фоліо, 2013. – Т. 4. – 469 с.
3. Верещетин В. С. Правопорядок в космосе // Земля и Вселенная. – 1978. – № 4. – С. 2–4.
4. Мировой океан и международное право. Основы современного правопорядка в Мировом океане/ за ред. А. П. Мовчана, А. Янкова. – М.: Наука, 1986. – 296 с.
5. Губин В. Ф. Обеспечение национально-расового равноправия – важное условие укрепления международного правопорядка // Международное право и международный правопорядок: монография / под. общ. ред. Н. А. Ушакова. – М.: Наука, 1981. – С. 29–41;
6. Решетов Ю. А. Борьба с международными преступлениями и поддержание международного правопорядка // Международное право и международный правопорядок: монография / под. общ. ред. Н. А. Ушакова. – М.: Наука, 1981. – С. 42–52;
7. Колосов Ю. М. Новый международный порядок в области информации и коммуникации / Ю. М. Колосов // Международный порядок: политико-правовые аспекты / АН СССР, Ин-т государства и права; / под общ. Ред Г. Х. Шахназарова – М.: Наука, 1986. – С. 110–120.
8. Мовчан А. П. Организация Объединенных Наций и международный правопорядок (40-летию ООН) // СЕМП, 1985. – М., 1986. – С. 11–34.
9. Крылов Н. Б. Повышение роли и эффективности ООН в укреплении международного правопорядка // Международное право: советский и английский подходы. – М., 1989. – С. 101–107.
10. Кучер Б. И. Международный экономический правопорядок (Вопросы правового регулирования международных экономических отношений) / Б. И. Кучер. – К.: Выща школа. Головное издательство, 1988. – 228 с.
11. Львова Є. О. Правове регулювання міжнародного економічного правопорядку: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. / Є. О. Львова; Інститут законодавства Верховної Ради України. – К., 2009. – 20 с.
12. Романова В. В. Правовые основы развития международного энергетического правопорядка / В. В. Романова // Международное публичное и частное право. 2015, № 3. – С. 9–12.
13. Макар В. Р. Формування єдиного європейського правопорядку: теоретико-правові підходи: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. / В. Р. Макар; Інститут законодавства Верховної Ради України. – К., 2011. – 18 с.

14. Байльдинов Е. Т. Проблемы евразийского интеграционного правопорядка / Е. Т. Байльдинов // Современное право. – 2014. – № 5. – С. 119–129.
15. Исполинов А. С. Требуется прагматики: Конституционный Суд России и евразийский правопорядок / А. С. Исполинов // Сравнительное конституционное обозрение. – 2014. – № 5 (102). – С. 14–20.
16. Димінська О. Ю. Особливості Європейського правопорядку в системі міжнародних, регіональних та національних правопорядків / О. Ю. Димінська // Порівняльно-аналітичне право. – 2016, – №3, – С. 218–220.
17. Тюрина Н. Е. Международный правопорядок (современные проекты совершенствования и преобразования) / Н. Е. Тюрина. – Казань, Издательство казанского университета, 1991. – 96 с.
18. Лукашук И. И. Функционирование международного права / И. И. Лукашук. – М.: Наука, 1992. – 224 с.
19. Дмитрієв А. І. Історія міжнародного права / А. І. Дмитрієв, Ю. А. Дмитрієва, О. В. Задорожній. – К., 2008. – 384 с.

References

1. Mezhdunarodnoe pravo. Osnovi teorii: pidruchnik / za red. V. G. Butkevicha. – K.: Libid, 2002. – S. 608.
2. Pravoporiadok mezhdunarodniy / Zadoroshniy O. V. // Ukrainska diplomatichna enziklopedia: u 5-ti t. – H. Folio, 2013. – T.4. – 469 s.
3. Vereshetin V. S. Pravoporiadok v kosmose // Zemlia i Vselennaja. – 1978. – № 4. – S. 2–4.
4. Mirovoi ocean i mezhdunarodnoe pravo. Osnovi sovremenogo pravoporiadka v Mirovom okeane / za red. A. P. Movchana, A. Jankova. – M.: Nauka, 1986. – 296 s.
5. Gubin V. F. Obespechenie nacionalno-rassovogo ravnopravija – vagnoe uslovie ukreplenija mezhdunarodnogo pravoporiadka // Mezhdunarodnoe pravo i mezhdunarodniy pravoporiadok: monografija / pod. obsh. red. N. A. Ushakova. – M.: Nauka, 1981. – S. 29–41.
6. Reshetov U. A. Borba s mezhdunarodnimi prestuplenijami i podderganie mezhdunarodnogo pravoporiadka // Mezhdunarodnoe pravo i mezhdunarodniy pravoporiadok: monografija / pod. obsh. red. N. A. Ushakova. – M.: Nauka, 1981. – S. 42–52.
7. Kolosov U. M. Noviy mezhdunarodniy poriadok v oblasti informacii i komunikacii / U. M. Kolosov // Mezhdunarodniy pravoporiadok: politico-pravovie aspekti / AN SSSR, In-t gosudarstva i prava; / pod obg. red. G.H. Shahnazarova. – M.: Nauka, 1986. – S. 110–120.
8. Movchan A. P. Organizacija Obiedinennih Naciy i mezhdunarodniy pravoporiadok (40-letie OON) // SEMP, 1985. – M., 1986. – S. 11–34.
9. Krilov N. B. Povishenie roli i effektivnosti OON v ukreplenii mezhdunarodnogo pravoporiadka // Mezhdunarodnoe pravo: sovetskiy i angliiski podhodi. – M., 1989. – S. 101–107.
10. Kucher B. I. Mezhdunarodniy ekonomicheskiy pravoporiadok (Voprosi pravovogo regulirovania meshdynarodnih ekonomicheskikh otnosheniy) / B. I. Kucher. – K.: Visha sh. Golovnoe izd-vo, 1988 – 228 s.
11. Lvova E. O. Pravovoe regulirovanie mezhdunarodnogo ekonomicheskogo pravoporiadka: Avtoref. dis. ... kand. urid. nauk: 12.00.11. / E. O. Lvova; Institut zakonodatelstva Verhovnoi Radi Ukraini. – K., 2009. – 20 s.
12. Romanova V. V. Pravovie voprosi razvitija mezhdunarodnogo energeticheskogo pravoporiadka / V. V. Romanova // Mezhdunarodnoe publichnoe i chastnoe pravo. 2015, № 3. – С. 9–12.

13. *Makar V. R.* Formuvannia jedinogo jevropskogo pravoporiadku: teoretiko-pravovie podhodi: Avtoref. dis. ... kand. urid. nauk: 12.00.11. / V. R. Makar; Institut zakonodatelstva Verhovnoi Radi Ukraini. – K., 2011. – 18 s.
14. *Baildinov E. T.* Problemi evraziiskogo integracionnogo pravoporiadka / E. T. Baildinov // *Sovremennoe pravo.* – 2014. – № 5 – S. 119–129.
15. *Ispolinov A. S.* Trebutca pragmatiki: Konstituzionny Sud Rossii i evraziiskii pravoporiadok / A. S. Ispolinov // *Sravnitelnoe konstituzionnoe obozrenie.* – 2014. – № 5 (102). – S. 14–20.
16. *Diminska O. U.* Osoblivosti Evropskogo pravoporiadku v sistemi meshnarodnih, regionalnih ta nacionalnih pravoporiadkiv / O. U. Diminska // *Porivnialno-analitichne pravo.* – 2016. – № 3. – С. 218–220.
17. *Turina N. E.* Mezhdunarodniy pravoporiadok (sovremennie proekti sovershenstvovaniya i preobrazovaniya) / N. E. Turina. – Kazan, Izdatelstvo kazanskogo universiteta, 1991. – 96 s.
18. *Lukashuk I. I.* Funkzionirovanie mezhdunarodnogo prava / I. I. Lukashuk. – M. Nauka, 1992. – 224 s.
19. *Dmitriev A. I.* Istorija mezhdunarodnogo prava / A. I. Dmitriev, U. A. Dmitrieva, O. V. Zadorozhny. – K., 2008. – 384 s.